

Kan Duroxdunklet sprida ljus?

Redaktör Carl Swartz granskar närmare Duroxaffären. Särskilt vänder sig förf mot avsaknaden av löpande information från företaget, något som bjärt kontrasterar mot kraven från socialdemokratisk sida på ökad insyn i de privata bolagen. Förf utgår från att den statliga företagsdelegation, som tillsatts för att utreda de statliga företagens organisationsform, knappast kan undgå att också ta upp informationsfrågan. Aktieägarna, dvs svenska folket, representeras nu oftast på bolagsstämman av någon departementstjänsteman. Förf efterlyser en "demokratisering" av bolagsstämman, så att förslagsvis rösträtten i företaget delas upp på ett antal personer, som utsetts på parlamentarisk väg.

Att den olycksaliga Duroxaffären varit en för regeringen och de socialdemokratiska statsföretagsivrarna högst penibel historia är ställt utom allt tvivel. Själva handläggandet av affären som sådan, från överbetalningen vid förvärvet till avvecklingen, har väl vid det här laget diskuterats så ingående att det i dessa hänseenden inte torde finnas allt för mycket nytt att tillägga. Det finns emellertid en del aspekter, som man i den allmänna iveren från borgerligt håll att brännmärka regeringen, inte tillräckligt uppmärksammat, och där det lika andfådda socialdemokratiska försvaret vilat på en ganska lös grund. Främst tänker jag här på den löpande informationen från företaget och möjligheterna till insyn utifrån. Den kritik, som i detta avseende verkligen har framförts gäller i första hand den ömtåliga avvecklingen av engagemanget, under vars förhandlingsskede tystnad och sekretess givetvis varit påkallad. Med tanke på att det just från socialdemokratiskt håll framställts krav om ökad insyn i de privata bolagen, kunde man emellertid ha väntat sig att de statliga företagen de senaste åren skulle ha gått i spetsen för en ökad öppenhet. I fallet Durox kan något sådant emellertid konstateras långt ifrån ha varit fallet.

Ny motivering

Vad som i både informationshänseende och med avseende på det uppnådda ekonomiska resultatet gör just Durox till ett så intressant principfall, är kanske i

första hand att det här rörde sig om en helt ny motivering för "förstatligandet". Som skäl för förvärvet angavs ju, att staten skulle inte bara få insyn i utan också möjlighet att påverka prisutvecklingen på byggnadsmaterialmarknaden. Dessutom hävdade handelsministern med emfas, att det här rörde sig om ett i högsta grad konkurrensdugligt företag, och försvarade det höga anskaffningspriset. De i extern informationsgivning (och för den delen också lönsamhetshänseende) förebildliga statsföretagen ASSI och LKAB har ju en annan historisk bakgrund. Vad beträffar hela raden av mindre informationsbenägna statsföretag kan i en del fall de speciella skäl, som föranlett deras tillkomst möjligen urskulda en viss tystlåtenhet. I varje fall torde försök till jämförelser mellan dessa senare och privatföretag i de flesta fall vara tämligen meningslösa.

För en utomstående, som vill ta del av utvecklingen inom Duroxkoncernen under de senaste åren, finns i huvudsak två källor — den officiella årsredovisningen och den departementalt utgivna skriften "Statliga företag". Genom att Duroxaktierna emellertid omgående överläts till Svenska Skifferoljeaktiebolaget uppstod genast vissa svårigheter att genom årsredovisningen erhålla en klar bild av skeendet. Från den 1 januari 1966 övertog SSAB Duroxkoncernens rörelse med vissa, inte helt specificerade tillgångar och skulder. Samtidigt övertog för övrigt också SSAB från ASSI aktierna i Laxå Bruk.

Torftig redovisning

Skifferoljebolagets redovisningar har utmärkts av en viss torftighet och jämförelser mellan de olika verksamhetsåren har dessutom försvårats av de dispositioner, som vidtagits i samband med avvecklingen av Kvarntorpsrörelsen. Visserligen har man publicerat en balansräkning för koncernen, men någon motsvarande resultaträkning har inte synts till. Utvecklingen i det hälftenägda Rockwool (där andra hälften som känt ägs av danska privatintressenter) har inte alls berörts i SSAB:s årsredovisningar. Det hela blir inte bättre av att en sammanblandning mellan koncern och moderbolag skett i 1968 års upplaga av "Statliga företag".

Beträffande skeendet inom Duroxkoncernen under det första verksamhetsåret i statlig regi (omfattande 18 månader) är SSAB:s berättelse mycket förtegen. Huruvida man lyckats påverka byggnadsmaterialmarknaden framgår inte alls. En kompletterande uppgift inte utan intresse återfinns dock i "Statliga företag" för 1967, nämligen den att "prisnivån förbättrades något" för lättbetongen under året. Med tanke på statens motiv för förvärvet samt att det var finansdepartementet som utgav skriften, skulle ett förtydligande ha varit av värde. Innebar prisutvecklingen en förbättring för bolaget eller för konsumenten? Och varför sades ingenting om prisrörelserna i SSAB:s berättelse. För att återgå till den statliga utgåvan sägs där rent ut att mineralullspriserna

höjdes något vid årsskiftet 1966—67. Var detta en förbättring eller ej?

Också i ett annat avseende är departementsskriften mera upplysande än årsberättelsen. I den senare redovisas nämligen endast produktionens volym, medan den förra även omtalar leveransvolymen. Samma förhållande gäller också för verksamhetsåret 1967. När det sålunda i bolagets senaste (sista?) årsberättelse meddelas, att hela produktionskapaciteten av gasbetong kunde utnyttjas under 1967, får man onekligen det intrycket, att försäljning och tillverkning löpt hand i hand. I varje fall kan man inte i Skifferoljebolagets berättelse läsa sig till att det under två konsekutiva verksamhetsår uppstått en lagerökning av lättbetong hos Durox-koncernen på ca 40 000 kbm, motsvarande närmare ett kvartals normal produktion. Av denna lagerökning skulle ungefär 15 000 kbm hänföra sig till 1967, under vilket år leveranserna av färdiga hus från dotterbolaget Svenska Stenhus minskade. Inte desto mindre uppger årsberättelsen att en lagerminskning skett inom koncernen. Balansräkningen däremot upptar ett obetydligt höjt lagervärde. Man kan möjligen gissa sig till att värderingsprinciperna ändrats. Skulle så vara fallet, kan det ju hävdas, att bolaget lyckats åstadkomma den sänkning av prisnivån, som man ursprungligen åsyftat, något som synbarligen kom att kosta mer än det smakade.

På samma sätt som ett närmare studium av verksamhetsberättelse och re-

sultaträkning ger upphov till en rad frågetecken, blir en jämförelse mellan förändringarna i moderbolagets och koncernens balansräkningar mystifierande. Det skulle föra för långt att här gå in på detaljer, det må räcka med att påpeka, att den nya, med diverse ofullkomligheter utrustade skövdeanläggningen tydligen till vissa delar bokförts hos moderbolaget, till andra hos dotterbolagen. Likaså tycks upplåningen här för ha fördelats mellan moderbolag och koncernföretag.

Uttunat statsinflytande

För statens del är ju Duroxaffären numera utagerad. Anmärkas bör väl dock i sammanhanget, att statsrådet Wickmans påstående, att staten genom det med avvecklingen förbundna förvärvet av en åttondel av aktierna i Gullhögen skulle ha breddat sitt inflytande inom byggnadsmaterialbranschen endast formellt är riktigt. Vad han glömde nämna var, att den ökade bredden motsvaras av en mycket starkare uttunning.

Det återstår att se om statsmakterna i framtiden kommer att utnyttja de lärdomar, som Duroxfallet bör ha givit. Skapandet av Swedish Machine Tools kan ju förefalla rationellt och affärsmissigt. Man frågar sig bara om den i strukturrationaliseringsfrågor betydligt mera erfarna "storfinanserna" har sovit eller om den möjligen undersökt projektet och funnit det förknippat med vissa nackdelar. Ett annat statligt projekt, som kan ge anledning till viss tvek-

samhet är upptagandet av tillverkning av hydraulgrävmaskiner i Kalmar Verkstads regi i Oskarshamn. Utan tvivel finns det ett starkt intresse av att en tung industri lokaliseras till den hårt nedlägningsdrabbade staden. Har man emellertid uppmärksammat att antalet svenska tillverkare av dylika maskiner härigenom på ett och ett halvt år ökat från noll till tre? Är man övertygad om att marknaden räcker till? Det kan finnas en risk för att den småländska arbetslösheten i stället överförs till Skåne, där för all del de alternativa sysselsättningsmöjligheterna är större.

Den statliga företagsdelegation, som tillsatts för att utreda frågorna om de statliga företagens organisation m m lär väl inte kunna undvika att beröra även informationsfrågorna i vidare bemärkelse. Kan det t ex vara riktigt, att undandra de statliga bolagen från den direkta demokratiska kontrollen. Visserligen finns det en lätt tendens, att styrelsevägen föra in ett visst mått av parlamen-

tarism. Ett sådant handlingsätt torde emellertid kunna komma att strida mot det berättigade kravet på att styrelserna skall vara effektivt arbetande och fackkunniga. Vore det inte tänkbart, att i stället "demokratisera" den högsta beslutande instansen, nämligen bolagsstämman. Aktieägarna, dvs svenska folket, företräds nu mestadels av en departementstjänsteman, utsedd på byråkratisk väg. En rimligare lösning är kanske att dela upp den rösträtt, som statens aktieinnehav medför, på ett antal (omkring 20 vore kanske lagom) på parlamentarisk väg utsedda personer. En öppnare diskussion kring de olika statliga företagen skulle därmed bli följd, vilket i sin tur skulle främja en förbättrad information till allmänheten. Den pågående översynen av den statliga företagsamheten bör givetvis ta upp även frågorna om enhetliga externa redovisningar. Tag gärna ASSI som förebild; bolaget var bl a det första statliga att utfärda en delårsrapport.